

Gert von Pistohlkors 80

Kas ajaloolaseks sünnitakse? Vist mitte, ent kui keegi on sündinud Narvas 17. detsembril 1935, lahkunud ümberasumise käigus 1939 Saksamaale, tulnud sõja jalus koos vanematega tagasi Eestisse, matnud siin isa perekonnakalmistule Rutikveres ning pagenud taas sõja lõpul, et läbi teha kõik põgenikele osaks saanud raskused ja vintsutused ning lõpuks ometi vastu pidanud, siis on olemas eksistentsiaalsed eeldused kujuneda ajaloolaseks. See muutub veel tõenäosemaks, kui lisada baltisaksa päritolu, mis iseenesest tähendab, et ajalugu kuulub selle rahvarühma elufilosoofiasse.

Göttingeni ajaloolane Gert von Pistohlkors, kel sel aastal enne jõulusid täitub 80. eluaasta, on just mees, kes vastab eelkirjeldatud tingimustele ja kelle puhul tahaks Cicero kuulsal *dictum*'i – *historia magistra vitae* – ümber pöörata ja tunnistada, et elu on ajaloo õpetaja.

Gümnaasiumihariduse sai ta endise Misdroy *Baltenschule* järeltulija Carl Hunniuse internaatkoolis Pommeri Wyk'is 1946–1951, neil Saksamaa jaoks rasketel aastatel ning drilli ja distsipliiniga, mida ta alles hiljaaegu on kirjasõnas meenutanud. Pärast abituuriumi Starnbergis õppis ta 1955–1963 ajalugu, anglistikat ja germanistikat Müncheni ja Göttingeni ülikoolis. 1957. aastal oli ta stipendiaadina Inglismaal ning see andis talle edasiseks akadeemiliseks eluks väga hea inglise keele oskuse. Riigieksamite sooritamise järel oli ta gümnaasiumiõpetaja, kuni prof. Wittram kutsus ta 1967. aastal tagasi Göttingeni oma assistendiks. Balti ajaloo ühe väljapaistvaima uurija ja tundja juhendamisel valmis Gert v. Pistohlkorsi väite-

kiri „Ritterschaftliche Reformpolitik zwischen Russifizierung und Revolution“ (tr. 1978), mis käsitles Liivimaa rüütelkonna poliitikat kahel murrangulisel reformietapil, 1840.–1850. aastail ja Vene 1905. aasta revolutsiooni ajal. Balti ajaloo kriitiliste perioodide teedrajava analüüsiga sai Gert v. Pistohlkors *dr. phil.* kraadi, mis tagas talle akadeemilise töökoha Göttingeni ülikoolis, kust ta 2000. aastal uuema ja Balti ajaloo õppejõuna akadeemilise direktori staatuses pensionile jäi. Kuid Gert v. Pistohlkorsi selline lühike akadeemiline *curriculum vitae* oleks igav meeldetuletus tema sünnipäeva puhul, tähtsam on kontekst.

Lääne-Saksamaa ülikoolides õpetas 1950.–1960. aastail arvukalt Baltikumi päritolu ajaloo-professoreid: Reinhard Wittram Göttingenis, Paul Johansen Hamburgis, Georg von Rauch Kielis – kui nimetada vaid kuulsamaid. Kuid iseseisvat Balti ajaloo professuuri pole Saksa ülikoolides kunagi avatud, ka eelnimetatud õpetasid ikkagi Ida-Euroopa ajalugu. Ometi oli Saksamaal Balti ajaloo uurimiseks ja avaldamiseks tõsine potentsiaal, 1947. aastal kogunesid Balti ajaloolased esimest korda Göttingenis oma aastakonverentsile – *Baltisches Historikertreffen*’ile – ja seda korraldatakse järjepidevalt tänini. 1951. aastal asutati Balti Ajaloo Komisjon (*Baltische Historische Kommission*, BHK) koondamaks Saksamaa Liitvabariigis tegutsenud Balti ajaloolasi. BHK asutajaks ja esimeseks esimeheks oli Reinhard Wittram, talle järgnes 1973. aastal Georg von Rauch. Aastast 1979 oli BHK esimeheks kolmkümmend aastat (!) Gert von Pistohlkors, alles 2007. aastal andis

ta juhtimise üle mittebaltlastest medievistile Matthias Thumserile. Seega oli Pistohlkors tunnistaja ja osaline Balti ajaloo uurimise seninägematus esiletõusnud Saksamaal, mida tähistavad tänini asendamatud teaduslikud teatmeteosed, nagu „Deutschbaltisches Biographisches Lexikon 1710–1960“ (1970) ja „Baltisches Historisches Ortslexikon“ (2 kd., 1985, 1990) ning monumentaalne koguteos „Geschichte der deutschbaltischen Geschichtsschreibung“ (1986).

Kui Pistohlkors BHK esimeheks valiti, oli maailm juba muutumas. Ta ise esindab sõjajärgset Balti ajaloolaste teist põlvkonda, kes oli küll esimese põlvkonna loenguid kuulanud (vt. Tuna 2010, nr. 2, lk. 45), kuid kelle ideed ja hoiakud olid 1968. aasta protestiliikumisest mõjutatud. Tõsi, BHK oli juba varem avardanud oma vaatevälja ning kutsunud esinema ja valinud kirjavahetajaliikmeteks paguluses töötanud eesti ja läti ajaloolasi. Ent on tähelepanuväärne, et Pistohlkorsi juhatusel alustati koostööd Põhja-Ameerika Balti uuringute ühendusega (*Association for the Advancement of Baltic Studies*) ning et üheskoos korraldati kolm Marburgi sümpoosiumi (1979, 1981, 1985) ja 1992. aastal historiograafiat analüüsiv Oldenburgi sümpoosium. Märgilise tähendusega on Marburgi sümpoosiumid ka seepoolest, et osalema kutsuti ajaloolasi Lätist ja Eestist.

Pistohlkors on ise tunnistanud: „Me suutsime alates 1981. aastast luua kontakte Nõukogude Eesti ja Läti ajaloolastega. Seetõttu tervitati meid pärast 1991. aasta pööret otsekui vanu kolleege.“ Kui meenutada möödunud aegu, siis olid just Gert von Pistohlkors ja Wilhelm Lenz need, kes 1981. aastal Eestit esimestena külastasid. Nii loodi teadussidemed ja tekkis vastastikune huvi kümnepäevadeks enne taasiseseisvumist. Tollase situatsiooni mõistmiseks tuleks lisada ka BHK „vana kaardiväe“, nagu Georg von Rauchi, Roland Seeberg-Elverfeldti või Helmut Speeri (muide, kõik Tartu ülikooli kasvandikud) toetus suhtlemiseks endise kodumaaga. Neid varajasi kontakte, mida ideoloogilised erinevused ei varjutanud, kandsid tihti väga praktilised huvid – teadusliku kirjanduse ja arhiiviteabe vahetamine ning kontaktide laiendamine. Et sellest kasvab kunagi välja kollegiaalne koostöö eesti noorema põlvkonna ajaloolaste ja BHK vahel, ei osanud me tollal muidugi arvata.

Gert Pistohlkorsi kolm aastakümnet vanas heas baltisaksa mõttes vabatahtlikku tööd BHK esimehena möödusid rohkete algatuste kõrval pingelise õpetamise, uurimistöö ja kirjutamise tähe all. Ikka ja jälle on ta tagasi pöördunud oma õpetaja Reinhard Wittrami ideede tõlgendamise juurde.

Kindlasti on Pistohlkorsi teos „Baltische Länder“, mis ilmus koostöös Heinz von zur Mühleni ja Michael Garleffiga 1994. aastal, see *opus magnum*, mis vahetas välja Wittrami „Baltische Geschichte“ (1954) ja Georg von Rauchi „Geschichte der baltischen Staaten“ (1970), kuid see ei tähenda veel Balti historiograafia lõppu. BHK liikmeskonnas on mõõtuandvaks järgmine põlvkond ajaloolasi, kes on kaasa toonud uusi küsimusi ja eelarvamustevaba õhkkonna, milles baltisaksa vana ajalookirjutuse traditsioon on küllap vajumas möödanikku. Kolleegide ja sõprade pühendus teos Pistohlkorsi 70. sünnipäevaks „Ostseeprovinzen, Baltische Staaten und das Nationale“ (2005) peegeldab küll vana diskursuse elujõudu.

Täna Eestis on Gert ja Anita von Pistohlkors alati oodatud külalised. Neid käike Tartusse või ka Rutikverre on viimasel aastakümnel palju olnud. Pistohlkorsi algatusel sõlmiti juba 1990. aastate algul koostööleping Göttingeni ja Tartu Ülikooli vahel, mis võimaldas mitmetel Tartu tudengitel Göttingenis õppida. Tema tööd on paljude põlvkondade baltlaste *alma mater*’is, Tartu ülikoolis tunnustatud tema valimisega 1998 ülikooli audoktoriks. 1999. aastal järgnes sellele Maarjamaa Risti annetamine Eesti riigi poolt ning 2003. aastal ka Õpetatud Eesti Seltsi auliikmeks valimine. Lätlased valisid ta 1990. aastal Läti Teaduste Akadeemia välisliikmeks.

Gert von Pistohlkors, Balti ajaloolane *par excellence*, on endiselt heas vaimses vormis, tema viimane ingliskeelne artikkel Reinhard Wittrami loomingust Liivimaa kodumaal ja eksiilis Saksa isamaal ilmus esinduslikus rahvusvahelises kogumikus alles läinud augustis. Balti regionaalajaloo väljapaistvat asjatundjat ootavad kolleegid endiselt konverentsidele. Neile, kes Pistohlkorsi „käekirja“ veel ei tunne, võib soovitada lahti öelda põhimõttest *Germanica non leguntur* ning lugeda Balti ajalookirjutuse meistri auditavas saksa kõrgestiilis teaduslikke töid.

Sirje ja Jüri Kivimäe

Jüri Kivimäe

(1947), *PhD*. Elmar Tampold Chair of Estonian Studies, Department of History, University of Toronto, 100 St. George Street, Toronto, Ontario, M5S 3G3 Canada, jkivimae@chass.utoronto.ca

Sirje Kivimäe

(1947), *PhD*, ajaloolane, skivimae@gmail.com